

For 90 år siden var fredsavtalen etter 1. verdenskrig nettopp undertegnet av de krigførende parter. Denne krigen var grusom på sin måte hvordan mange menneskeliv hadde gått tapt. Men samtidig var hele jordens befolkning oppe i en grusomhet som tok livet av vesentlig flere mennesker.

Pandemien

Spanskesyken herjet over hele verden i 1918, 1919 og delvis i 1920. Årsaken til denne influensapandemien (pandemi er en verdensomspennende epidemi) og hvor den oppstod, vet man ikke med sikkerhet. Trolig har den kommet til Vest-Europa med amerikanske soldater tidlig på året 1918. Navnet spanskesyken betyr ikke at den oppstod i Spania, men skyldes at nyheten om den spanske kongens influensa angrep var ansett som den første offentliggjøring av sykdommen i Europa. **Den spanske syke** eller bare **Den spanske** ble den også kalt.

At spanskesyken var brutal er sikkert. Trolig har omkrig en tredjedel av jordens befolkning vært smittet. Søker man på internett eller i litteraturen over hvor mange som omkom, vil man finne forskjellige svar. Alt fra 25 millioner til 50 millioner skal ha omkommet enten av sykdommen eller komplikasjoner senere. Noen antyder at tallet er langt høyere og at den kanskje tok livet av flere enn svartedauden. Det som er sikkert, er at sykdommen krevde vesentlig flere liv på et snaut år enn den fire år lange verdenskrigen som da gikk mot slutten.

Det første tilfellet av spanskesyken i Norge ble registrert i juni 1918. I løpet av kort tid spredde den seg etter kommu-

Spanskesyken i Ås

Dr. Sødning. Foto: Winifred Mary Haugen

nikasjonslinjene over det meste av landet.

Sykdommen kommer til Ås

Dersom tallene for hele landet skal overføres til Ås, ville ca 20 – 25 av kommunens 3.700 innbyggere ha omkommet som følge av spanskesyken.

Jeg har ikke studert rapporter om sykdommens herjing her i bygda, men jeg kan gjengi hva mange eldre har fortalt meg.

Første angrepet av spanskesyken i Ås var i juli 1918. I oktober måned var det et nytt angrep som imidlertid var ganske kraftig. Da ble mange syke. Det var i etterfølgende lungebetennelse at det var noen dødsfall i bygda. Senere var det på ny et angrep etter nyttår 1919 samt et år senere.

De som særlig ble angrepet av spanskesyken, var unge menn i 20 til 40 års alderen. Denne

aldersgruppen hadde vi mange av her i bygda som studenter på Landbrukshøgskolen. De bodde tett sammen og tok med seg smitten fra alle kanter av landet.

Dr. Sødning

Dr. Sødning i Ås var en legendarisk lege her i distriktet under spanskesyken. Han kom til bygda i 1902 og etablerte legekontor på Moer gård. Sødning var en meget etterspurt lege. Han ble budsendt til pasienter som hadde fått spanskesyken over et større område, fra Kristiania i nord til Moss i syd samt deler av Østfold. Fra pasienter han hadde reddet, fikk han i taknemlighetsgaver både gjenstander og eiendommer. Hjemmet på Søndre Moer ble etter hvert fylt opp av antikviteter av ulike slag. Noe av dette fant etter hvert også veien til Villa Sandviken ved Gjersjøen, som hans kone en gang drev. Ved sin død satt han også som eier av en rekke skogeiendommer i både Akershus, Østfold og Østerdalen.

En leieboer hos Sødning på Moer husket at Sødning ofte fikk telefoner midt på natten av folk som var syke. Med den blakke fjordingen, Petter, og karjolen dro han om sommeren av gårde. Om vinteren var det med slede godt pakket inn i en pels. Dårlig vær eller nattekjøring betød ingen ting for doktoren. Han var enestående hjelpsom mot pasientene,

men han ble meget sliten under Spanskesyken.

Telefon og hest

I annonser som Sødning hadde i avisene, reklamerte han med at han hadde både telefon og hest. Han likte å kjøre selv. Gårdskaren hans hadde alltid jobben med å holde en hest klar til han kom tilbake igjen. Det kunne jo hende han måtte ut på ny visitt med en gang. Før lengre turer i Follo ringte han også rundt til skysstasjoner, eller bønder han hadde avtaler med, for å be dem holde av en uthvilt hest.

Distriktslege Alf Selmer som bodde nær Korsegården, omkom under spanskesyken, men ikke av sykdom. Han kom syklende fra et sykebesøk. I bakken ned mot Svanedammen på høgskoleområdet brakk gaffelen på sykkelen og han stupte forover. På en trelem ble han fraktet ned til stasjonen hvor det første toget ble stoppet. I det han blir løftet inn på toget sier han til en av stasjonsbetjentene: "Du får hilse min kone, hun kommer nok ikke til å få se meg mer."

Sykehus i Ås

Spanskesyken viste at sykehusdekningen her i området var dårlig. Det var nesten umulig å få plass for pasienter på sykehus i Kristiania. Som konstituert distriktslege i Ås og Kråkstad fra 1919 ivret Sødning da for å få bygget et felles sykehus for disse to kommuner.

Spanskesyken herjet under forbudstiden i Norge som varte fra 1916 til 1927. Det var i denne perioden forbud mot omsetning av alkoholholdige drik-

*Kunstmaleren Edvard Munch ble også rammet av spanskesyken. Hans malerier **Selvportrett i spanskesyken** og **Selvportrett etter spanskesyken** er fra denne tiden. Maleriene kan lett finnes ved søk på Internett.*

Aas Herreds Sykepleierske

bestiltes ved Ordføreren.

Akershus Amtstidende november
1918

kevarer. Sødtring, i liket med mange doktore, hadde stor tro på en liten dram regelmessig som medisin. Da helst Cognac. Han hadde selv et bra lager av Cognac som kom godt med. Dessuten fikk legene skrive ut resepter på brennevin.

Det oppstod på denne tiden et nytt fenomen, brennevinsdoktore. Under forbudstiden var det tillatt for doktore og veterinære å skrive ut resept på brennevin til medisinsk bruk. Mange mente at brennevin var den beste medisin. Fra flere hold har jeg fått opplyst at man mente, at brennevinet reddet folk gjennom sykdommen.

Statistikken viser at man fikk en stor økning av forbruket av sprit til medisinsk og teknisk bruk. I 1912-13 var det 5.000 kilo. I 1918-19 var det økt til 568.000 kilo.

Samfunnet stoppet opp

Ved en vanlig influensa er det de gamle og svake i samfunnet som blir angrepet. Spanskesyken angrep derimot de unge og arbeidsføre i landet. Mange viktige samfunnsfunksjoner ble lammet. Helsepersonell, ansatte på apotek og jernbane-ansatte ble mye rammet. De få som ikke ble syke, fikk ekstra stor arbeidsmengde.

På Landbrukshøgskolen gikk det mye ut over undervisningen da både lærere og elever ble syke. Senhøstes 1918 er det blitt fortalt at man ofte kunne se likkister stå på godsperrongen på Ås stasjon. De omkomne studentene skulle sendes til sine hjemkommuner over hele landet.

Til Stortingsvalget 21. oktober 1918 var det flere forhåndstemmer enn vanlig på grunn av

Omsætning av brændevin

i et større Kristianiaapotek (utenfor centrum).

Glasfejaget indbragte i 1917:

Juni	203 kroner
Juli	519 "
August	430 "
September	304 "
Oktober	399 "
November*)	374 "
December	859 "
1918:	
Januar	1459 "
Februar	3201 "
Mars	3367 "
April**)	339 "
Mai	508 "
Juni	557 "
Juli***)	2090 "
August	1302 "
September	1740 "
Oktober	4763 "
November	11495 "
December	13000 "
1919:	
Januar	13000 "

*) Høiesterets kendelse for at lægerecepter ikke kan fremlægges i retten.

***) Trykte blanketter eller attester indføres.

****) Spannefyten opstaar.

Akershus Amtstidende

at folk var engstelige for å bli smittet i valglokalet.

Kampen mot sykdommen

Dr. Sødtring komponerte også sin egen hostesaft, Doktor Sødtrings Hostesaft, som ble solgt på Ås Apotek for inntil ikke så mange år siden. Det spesielle med den var at den inneholdt mer alkohol enn andre hostesafter og hadde en sterk smak som rensset godt opp i halsen. På Ås Apotek finnes det fortsatt kunder som spør etter denne miksturen. De får da en hostesaft som ligner noe, men med mindre innhold av alkohol.

Hos en kristen håndverkerfamilie i Ås stasjonsby, hvor det ellers aldri ble smakt alkohol, mente de at brennevinet brukt som medisin var det som reddet familien. Hos en annen familie på en av bygdas gårder fortalte datteren som den gang var i 15 års alderen: "Under spanskesyken var jeg den eneste som ikke ble syk. Vi hadde en flaske

Vor inderlig snille og kjære gut,

Gustav Bjørnstjerne

døde ifra os idag i den spanske 8½ aar gammel.

Høstvedt i Aas den 10—12—18:

Gustav M. Dahl. Anna Dahl.
f. Lindseth.

Søskende og svogere.

Begravelsen foregaar fra Aas kirke onsdag 18. ds. kl. 1 mid.

Vor inderlig gode

Ole

døde av lungebetændelse igaar, 21 aar gml.

Aas 27—3—19.

Fredrikke Robert, Olaf Robert.
f. Landaas.

Agnete, Karen og Rikka.

Begravelsen foregaar fra Aas kapel mandag 31: kl. 2.

To av dødsannonse som var i lokalavisene

Cognac som legen hadde satt igjen som medisin. Hver gang jeg gikk forbi den tok jeg en liten slurk. Det var nok det som hjalp. Spanskesyken var fæl. De som ble syke fikk stort vesketap."

En doktor, som tidligere hadde praktisert i Bergen, kom under spanskesyken flyttende til sin sønn på en gård i Kroer. Han ble etter hvert en god kunde for både post- og televerket. Folk over hele landet kontaktet ham for å få resept på brennevin. I 1921 fikk han en bot og ble ilagt saksomkostninger i forbindelse med utskrivning av store mengder resepter under og etter spanskesyken. Han mistet også retten til å skrive ut resepter i noen uker. Så sent som i 1925 var det en skattesak oppe i rettsapparatet etter at doktoren hadde saksøkt kommunen. Resultatet ble at kommunen ble frifunnet.

Et supplement til legene var Karen Nordstrøm. Hun bodde i Berggårdene (Like vest for dagens Rema.) Hun hadde kunnskaper om sykdommer og helbredet folk med urter som hun selv dyrket i bakgården eller fant i naturen. I tillegg var hun ansatt som desinfektise i kommunen.

Ås kommune hadde bare en sykepleier som kunne stilles til disposisjon for dem som hadde særskilt behov. Det var umulig for ett menneske å dekke hele behovet i denne situasjonen. Ås Sanitetsforening ordnet derfor i 1919 med å skaffe en sykepleier med 1½ års utdannelse i faget.

At god hygiene var viktig i kampen mot sykdom, hadde

folk lært under kampen mot tuberkulosen som foregikk samtidig. Sengeklær måtte henges ut til lufting hver dag ble det innprentet.

Man prøvde å unngå direkte kontakt med andre. En familie som var rammet, fikk den daglige mat fra en hjelpsom nabo ved at matkurven ble heist opp med snor til soverommet i andre etasje. Her i bygda ble skoler stengt i perioder og møtevirksomhet ble avlyst.

Kampen mot spyting på gulvet var ikke lett å vinne mot eldre mannfolk som mente det var en av de rettigheter de hadde her i livet.

I lokalavisen ble det referert til en som hadde opplevd influensaepidemien i 1889. Han hadde observert at malere som da hadde benyttet limfarger ble smittet. De malere som benyttet terpentinterpentin ble derimot ikke syke. Det ble derfor anbefalt å legge en klut dyppet i terpentinterpentin på brystet til den syke.

Det ble spekulert i mange årsaker til pandemien. I lokalavisen kunne man lese at en utenlandsk lege mente at mangel på sukker gjorde at de hvite blodlegemer ble underernært og tapte i kampen mot sykdommer. Andre mente at krigsmaktene måtte ha forgiftet hele atmosfæren på jorden med en sykdom.

Kilder: Akershus Amtstidende – Follo Tuberkulosehjems protokoller – Ås Sanitetsforenings protokoller – Samtaler med personer som opplevde spanskesyken i Ås